

УДК 37.017.92

ДУХОВНІ ОСНОВИ ПЛАНЕТАРНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Є. А. Зеленов

У статті аналізуються духовні засади планетарного виховання студентської молоді (гуманістичність, полікультурність, екологічність, активність, толерантність, креативність, гносеологічність). Робиться висновок про необхідність їх використання у виховному процесі ВНЗ.

Ключові слова: духовність, духовні основи, планетарне виховання.

Постановка проблеми у загальному огляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Духовність є основним життєвим надбанням особистості. Чим вище рівень сформованості духовності, тим значніше вплив даної особистості на оточуючих її людей, тим більше можливостей у неї сприяти засвоєнню та присвоєнню цими людьми тих ідеалів, цінностей, норм, поглядів, що сама вона сповідує. Це, перш за все, стосується представників тих професій, що покликані і уповноважені суспільством передавати узагальнений досвід людства, здобутки матеріальної та духовної культури.

Погляди на сутність понять «духовне» та «духовність» різняться в залежності від світоглядних позицій, життєвого досвіду, рівня загальної культури та освіти. Одні вважають, що духовне – це щось не матеріальне, не земне, не мирське, тобто ідеальний план дії. Інші переконані, що духовне це – загальне, притаманне всім людям, незалежно від фаху і нахилів. Духовне виховання в такому розумінні – це виховання цілісної людини, універсальної і всезнаючої. Можна також розуміти духовне як діяльне життя, активність. Бездуховність – як темряву, нерухомисть, задубіння.

Духовність виступає як ціннісний вимір буття, його відповідність абсолютним цінностям: красі, творчості, свободі, вірі. Розуміння поняття духовності залежить не лише від рівня розвитку суспільства, а й від пануючої державної релігії, від домінуючих філософських поглядів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемою духовності особистості займалися і займаються представники різних людинознавчих наук (філософії, культурології, соціології, психології, педагогіки тощо). У контексті теми статті ми спиралися на дослідження, в яких аналізуються духовні основи особистості на сучасному етапі розвитку людської цивілізації (М. Бахтин, М. Бердяєв, М. Бессонов, І. Бех, М. Боуен, Л. Буєва, О. Вишневський, В. Зинченко, М. Каган, О. Киричук, С. Кримський, Д. Лихачов, В. Лутай, С. Пролєєв, В. Шевченко, Г. Шевченко, Р. Штайнер та ін.).

Досвід людства свідчить, що духовні основи суспільства, зокрема трудова етика, є надзвичайно важливими чинниками економічного розвитку. Саме протестантська християнська етика забезпечила культурно-ідеологічні засади для європейського ліберального капіталізму, а конфуціанська духовність і традиція стали базою економічного дива «далекосхідних тигрів» кінця ХХ ст.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. На наш погляд, сучасна система духовних основ суспільства має будуватися як система цінностей «планетарної солідарності» з урахуванням специфіки цінностей Західної цивілізації (повага до індивідуальних прав, свобод та ініціативи окремої людини, повага до її думок, поглядів, уподобань) та цінностей і духовних надбань Сходу (естетичне ставлення до світу, повага до традицій тощо).

Основою нової системи духовних основ планетарної цивілізації повинні стати прагматичний розрахунок та духовно-моральний імператив.

Метою даної статті є аналіз провідних духовних основ планетарного виховання студентської молоді.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Духовність є, на нашу думку, складною, інтегративною якістю особистості, в якій поєднуються інтелект, емоційна сфера та відповідні дії, вчинки.

Духовність – якість, що формується все життя людини. В цьому процесі з віком все більшу роль грає самовиховання, саморозвиток особистості. Але для того, щоб людина мала здатність розвиватися самостійно, потрібен взірць, з якого вона ліпить себе, формує свої якості, розвиває свої здібності і задатки. Потрібен ідеал, що освітлює життя, наповнює її сенсом, надає високу мету. Цей ідеал повинен нести

гуманістичний заряд, базуватися на засадах Добра, Справедливості, Краси.

Прогрес людства взагалі має гуманістичний характер, бо тільки гуманізм є ідеологією просування вперед з максимальною користю для всіх. Гуманізм виходить з положення про найвищу цінність людини як такої, тому людина духовна може бути тільки гуманістично налаштована стосовно інших людей, природи, суспільства, всесвіту.

Отже, однією з духовних основ планетарно вихованої людини є *гуманістичність*. Це й передбачає, перш за все, розуміння процесів розвитку та саморозвитку людини, будування виховного процесу на основі цього розуміння, на засадах гуманізму. Крім того, процес планетарного виховання має бути спрямований на пристосування виховного середовища до людини, а не навпаки. Точніше буде казати про двобічний процес пристосування: середовище пристосовується до людини, людина пристосовується до середовища. Це досить складний процес, повний суперечностей, але саме вони і є рушійною силою розвитку духовної людини.

Людина завжди існує, діє, живе в полікультурному середовищі, де змішані, співіснують і співпрацюють різні культури та субкультури (індивідуальна культура, масова культура, національна культура, професійна культура, молодіжна субкультура тощо). Тому *полікультурність* є важливою основою духовності планетарного виховання. Це вимагає виховання уміння людини не тільки існувати в полікультурному середовищі, але й ефективно взаємодіяти з представниками інших культур. До того ж ця взаємодія повинна бути співвіднесена з гуманістичністю, тобто спрямована на досягнення користі для всіх її учасників і врахування їх інтересів.

Людина є часткою природи і тому вона повинна ставитись до природи як до себе (дбати про здоров'я, відтворення, збереження тощо), якщо вона бажає бути людиною духовною. *Екологічність*, як духовна основа планетарного виховання, відображає єдність людини і природи, потребу у глобальному захисті середовища існування людства. Це вимагає виховання розуміння людиною себе як частки природи, як її активного захисника.

Виховання і самовиховання духовної людини може відбуватися тільки у дії, у відповідній діяльності. Якщо цінності, ідеали, погляди людини не знаходять підтвердження у її діях, то ми маємо справу з подвійним стандартом, подвійною мораллю. Тому ще однією основою духовності ми вважаємо *активність*, що відображає соціальну потребу

у самостійній, активній особистості, яка була б здатна приймати самостійні рішення у нестандартних умовах. Це вимагає побудови виховання здебільшого на самоактивності людини, на її свідомому бажанні набуття саме тих якостей, що дозволять їй ефективно функціонувати в сучасному світі.

Сучасний світ дуже різноманітний. Людина на своєму життєвому шляху постійно стикається, спілкується і взаємодіє з великою кількістю різних людей. Але всі люди, не кажучи вже про народи і нації, різні, сповідають різні релігійні та ідеологічні погляди, мають різні системи ціннісних орієнтацій, різний життєвий досвід, різне коло спілкування, різне культурне середовище. Тому дуже важливо у вихованні і самовихованні духовної особистості використовувати таку духовну основу планетарного виховання як *толерантність*, що відображає необхідну в наш час умову виживання людства, досягнення громадянського миру та згоди. Ця духовна основа вимагає спрямовувати виховний процес таким чином, щоб молода людина набувала якомога більший досвід спілкування та взаємодії з представниками різних національностей, релігій, культурних традицій, професій, способу життя. Вища школа має для виконання цієї мети великі можливості.

Духовна людина покликана сприяти своєю діяльністю науковому, технічному, соціальному, культурному прогресу людства. Тому процес планетарного виховання і самовиховання духовної людини повинен базуватися на творчих засадах, тобто на *засадах креативності*. Це вимагає використання у виховному та навчальному процесі форм, методів, прийомів, механізмів, які сприяють розвиткові саме творчої складової людської сутності. Надзавданням цього процесу є перетворення будь-якої діяльності людини, будь-якого її вчинку у творчий акт, створення чогось нового, принаймні, в практиці конкретного індивідуума.

Зараз людство вступило у якісно новий етап свого існування – добу інформаційної революції, будування інформаційного суспільства і інформаційної цивілізації. Як вважають науковці [Див.: 15], інформатизація – це процес, у якому соціальні, технологічні, економічні, політичні і культурні механізми не просто зв'язані, а буквально сплавлені, злиті воедино. Головне в його змісті – якісне перетворення (на базі новітніх технічних і інших досягнень) всього інформаційного середовища життя суспільства з метою оптимізації результатів соціально-значимої діяльності будь-якого роду. Тому у

планетарному вихованні і самовихованні духовної людини засада *гносеологічності* відіграє дуже важливу роль, бо відображає необхідність формування здатності ефективного функціонування людини в інформаційному полі людської цивілізації. Це передбачає використання у педагогічному процесі новітніх інформаційних технологій, виховання у молодій людини основ інформаційної культури.

Духовність як цінність постає як сукупність почуттів, життєвих прагнень та інтересів, переконань та ідеалів, орієнтованих на добро, красу, любов, справедливість, істину, свободу.

Духовність індивіда включає лише той зміст його свідомості, який функціонує не тільки на когнітивному, але й на екзистенціальному рівнях.

Розуміння громадянської самоідентифікації індивіда не лише як пошуку свого «я», але й одночасно як процесу становлення і розвитку особистості й індивідуальності, обумовлює той факт, що духовність виконує в цьому процесі роль і матеріалу, і форми, і засобу здійснення. Перший аспект виявляється в тому, що духовні основи (моральні, естетичні, пізнавальні тощо) поряд із здібностями, інтересами, життєвими орієнтаціями складають ядро змісту особистості, яке і є предметом оцінки в процесі самоідентифікації. Другий аспект полягає у тому, що духовність надає процесу самоідентифікації цілісність та певну спрямованість. Провідну роль серед духовних основ при цьому відіграють світоглядні цінності, крізь призму яких індивід сприймає світ, в якому існує, та своє місце в ньому.

Моральність є основою духовності, тому що духовні цінності іманентно містять у собі гуманістичну інтенцію. На цьому цілком справедливо робить наголос С. Кримський: «Духовність – це здібність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичному ґрунті ... Духовність врешті решт призводить до смислової космогонії, поєднанню образу світу з моральним законом особистості» [11, с. 23].

Висновки. Таким чином, ми коротко проаналізували духовні основи планетарного виховання студентської молоді (гуманістичність, полікультурність, екологічність, активність, толерантність, креативність, гносеологічність). Тільки на шляху покладення їх в основу виховного процесу ми можемо сподіватися на успіх у формуванні духовної, планетарно вихованої людини.

Література

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – 2-е изд. – М.: Искусство, 1986. – 444 с.
2. Бердяев Н.А. Самопознание. / Опыт философской автобиографии. – М.: Книга, 1995. – 446 с.
3. Бессонов Б.Н. Гуманизм и технократизм как типы духовной ориентации // Философские науки. – 1988. - № 1. – С. 25-36.
4. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання. – К., 1998. – 204 с.
5. Боуэн М. Духовность и личностноцентрированный подход // Вопросы психологии. – 1992. - № 3-4. – С. 24-33.
6. Буева Л.П. Сакральность духовного пространства // Педагогика. – 1995. - № 5. – С. 52-56.
7. Вишневський О. У пошуках основ духовності // Рідна школа. – 1992. - № 9, № 10.
8. Зинченко В.П. Образование и духовность // Современная высшая школа. – 1990. - № 1. – С. 85-92.
9. Каган М.С. О духовности: Опыт категориального анализа // Вопросы философии. – 1985. - № 9. – С. 91-102.
10. Киричук О.В. На шляху до Людини Духовної. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2000. - № 2-3. – С. 50-58.
11. Крымский С.Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации // Вопросы философии. – 1992. - № 12.
12. Лихачев Д.С. Письма о добром и прекрасном: Для сред. и ст. шк. возраста. – 3-е изд. – М.: Детская литература, 1989. – 237 с.
13. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти. – К.: Магістр, 1996. – 256 с.
14. Пролеев С.В. Духовность и бытие человека. - К.: Наук. думка, 1992. – 109 с.
15. Ракитов А.И. Философия компьютерной революции. – М.: Политиздат, 1991. – 286 с.
16. Шевченко В. Духовность, деятельность, культура // Свободная мысль. – 1993. - № 5. – С. 81-88.
17. Шевченко Г.П. Духовність особистості в контексті космічного феномена людини // Вісник Луган. держ. пед ун-ту ім. Т.Шевченка. – 2000. - № 8 (28): Пед науки. – С. 3-7.
18. Штайнер Р. Духовное водительство человека и человечества: Духовно-научное рассмотрение развития человечества: Пер. с нем. – Калуга: «Духовное познание», 1992. – 70 с.

**ДУХОВНЫЕ ОСНОВЫ ПЛАНЕТАРНОГО ВОСПИТАНИЯ
СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ**

Е. А. Зеленев

В статье анализируются духовные основы планетарного воспитания студенческой молодежи (гуманистичность, поликультурность, экологичность, активность, толерантность, креативность, гносеологичность). Сделан вывод о необходимости их использования в воспитательном процессе вуза.

Ключевые слова: *духовность, духовные основы, планетарное воспитание*

**SPIRITUAL FOUNDATIONS OF PLANETARY STUDENT
EDUCATION**

E. A. Zelenov

The article analyzes the spiritual foundations of planetary education of students (humanity, multiculturalism, sustainability, activity, tolerance, creativity, gnoseology). The conclusion about the need for their use in the educational process of the university is carried out.

Keywords: *Spirituality, spiritual foundations, planetary education.*

Зеленов Євгеній Анатолійович – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: olmer54@mail.ru

Zelenov Evgeniy Anatoliyovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Pedagogy Department of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: olmer54@mail.ru